

JOŽA MAHNIČ

Profesor Joža Mahnič pripada rodu, ki si je temeljne žipljenjske poglede in odločilne delovne pobude pridobil ter izoblikoval v desetletju pred zadnjo vojno. Od tod izvira njegova dejavna prepričanost o poslanstvu besede kot nositeljici kulture ter zavest o posebnem pomenu književnega proučevanja tako v narodnoafirmativnem pogledu kot v drugih ožjih ali širših kompleksih. Od tod tudi njegova vztrajna študijska zavzetost in prevzetost, s katero je v slovenskem literarnem zgodovinoписju tvorno navzoč že štiri in pol desetletja.

Malokdo si je v naših, znanstvenem delovanju in litteris vse prej ko naklonjenih razmerah že pri svojih začetkih tako jasno in gotovo začrtal raziskovalne naloge, cilje ter pot do njih in je pri izpolnjevanju zamisli tako dosledno pri njih vztrajal, kot se to kaže v Mahničevem primeru. To kljub naporni pedagoški službi na srednji šoli, kjer mu je bilo usojeno prebiti veliko večino delovnih let.

Os, ob kateri je Mahnič vseskozi sistematično nizar in urejal svoja znanstvenoštudijska prizadevanja, je obdobje slovenske moderne in v njej predvsem pesnik Župančič. Čeprav raziskovalcev Župančičevega opusa ni manjkalo (in se mednje uvrščajo eminentna imena), ni nobeden tako povezal svojega dela z velikim pesnikom kot Joža Mahnič. To že začnši z doktorsko razpravo Problem baudelarizmov pri Župančiču, ki jo je kot tako v prvi novega, po vojni nastopajočega rodu prvi obranil in jo objavil v prvem letniku Slavistične revije (1948). Kakor je Mahnič izšel iz najboljšega slovenskega literarnoizgledovinskega izročila, obogatenege z Ocvirkovo stilistično šolo, je zgodaj izpričal izvirnost dojetja in tankočutnost za fineze jezikovnoizraznega detajla. Želeč opozoriti na sorodnosti in še bolj na različnosti med Baudelairo in našim pesnikom, je opazil, da Župančičevo žipljenjsko občutje ni bilo »tako usodno, bolešno in porazno. Kajti osnovna čustvena barva in umetniška oblika ostajata pri Baudelairu in Župančiču slej ko prej bistveno različni: tam plastik, tu muzik; tam naturalistični dekadent, tu neoromantik; tam do katastrofalne intenzitete pretirani pesimizem, tu mladostna melanholija, za katero vemo, da bo kmalu našla izhod.« (Ob pesmi Tiho prihaja mrak, ob kateri na drugem mestu ugotavlja občutenjsko sorodnost z znamenito Baudelairovo Recueillement). Mahničeve analize so ohranile veljavo tudi po desetletjih, v katerih se je vidno prenesel poudarek študijskih prizadevanj na individualne stilne značilnosti ustvarjalcev.

Sredi drobne publicistike je Mahniču uspelo sredi 50. let pripraviti »poljudno študijo« Oton Župančič, ki naj bi dala »pregled, oznako in oceno« pesnikove umetnosti in dela. Čeprav je študija želela govoriti širokemu občinstvu in je s tem služila kulturni nalogi popularizatorstva, je avtor v njej — v danih mejah obsega — zbral lepo vrsto pesemskih razlag z očitnim poudarkom na vidnejših primerih pesnikove lirike.

Povsem naravno je bilo tedaj, da so snovatelji široko zastavljene slovenske literarne zgodovine, zbrani v Slavističnem društvu, pritegnili v svoj krog kot

PO / 2265 / 89

najmlajšega profesorja Mahniča in mu zaupali obravnavo posebej zahtevnega obdobja: moderne. To je bilo delo, ki ni zahtevalo le študijsko pripravljenost, marveč hkrati volje, poguma in čuta preudarnosti: kako pregledati nepregledno množino tiskane besede mogočno razgibanega obdobja, kako odbrati iz preobilice literarnih del in dejstev, dosežkov in poizkušanj prav tisto, kar je potrebno vedeti poznejšemu rodu, ljudem v stroki, pa tudi krogom izobraženih bralcev? In seveda, kako biti pravičen številnim toornim osebam in osebnostim ter času samemu? Avtor se je sicer v tem in onem lahko oprl na nekaj predštudij, namenjenih predvsem vidnejšim literarnim oblikovalcem (na obravnave seveda različnih vrednosti), toda njemu samemu je preostalo, da je zajel obdobje kot celoto in v njem izbral stvari in da je določal, kaj je bolj in kaj je manj pomembno. Pri tem ga je občutek za dogajanje v času varoval pred ekskluzivizmi, našel je besedo za marsikaterega pozabljenega in pol pozabljenega pisca, odmerjajoč v celem težnjam, besedilom in osebam njihov pomen na vrednostni lestvici. Pri pisanju je literarnemu zgodovinarju Mahniču prišla prav njegova pedagoška izkušnost: upošteva je koncept celotne izdaje je pripravil skrbno urejeno in v formulacijah izčiščeno in široko dostopno knjigo. Praktična zasnova izdaje je avtorja hote ali nehoti vezala na navajanje številnih zunanjih podatkov (ki bi jih v neki nadgradnji bilo mogoče seveda skržiti). Mahničeva zasluga ostaja, da je zastavljeno delo vestno opravil in to zelo hitro: že pri svojem petintridesetem letu. Delo je izšlo kot peta knjiga serije (1964), ugodno sta jo ocenila J. Pogačnik (Naši razgledi) in B. Teply (Dialogi).

Potem ko je Dušan Pirjevec po ureditvi treh knjig Župančičevega Zbrana-ga dela (skupaj z Josipom Vidmarjem, ki ostaja še nadalje sourednik do devete knjige) z iztekom kompaktnejših celot pesnikovega opusa (zbirke) opustil uredniško delo, se je tega lotil po logiki svojega problemskega proučevanja Joža Mahnič. Začeni s priložnostno in prevodno poezijo (IV, 1967) je v dvajsetih letih pripravil skupno sedem knjig (mladinska poezija, leposlovnja proza, esejistika, literarni, gledališki in kulturnopolitični članki, dnevniški zapiski, nazadnje prva knjiga korespondence), ostajata še dve knjigi, s katerima bo Župančičevo Zbrano delo predvidoma dokončano, vsekakor kot eden najpomembnejših literarnozgodovinskih projektov v sodobni slovenski kulturi in založništvu. Pri uredniškem delu se profesor Mahnič ni zadovoljeval z bibliografsko razvidnim gradivom in s črpanjem iz zapuščine, marveč je skrbno iskal v ose smeri tudi za drobci in morebitnimi neznankami. Skrbno iskanje je rodilo sad, med največja odkritja šteje evidentiranje in objava Župančičeve velike ljubezenske korespondence z Berto (389 pisem iz let 1897 do 1911). Pesmi, vtkane v pisma, je urednik objavil že v jubilejnem letu (ob stoletnici rojstva). Pesmi za Berto, istočasno tudi pesnikovo nesojeno zbirko Med ostrnicami (zadnjo z njegovimi izvirnimi slikami).

Urednik Mahnič ni bil samo zbiratelj in urejevalec književnega gradiva, temveč — kar velja že od priprav za disertacijo naprej — tudi proučevalec pesnikovega opusa. Parcialne obdelave je objavljaj v strokovnem in splošnokulturnem tisku, a poleg tega — kolikor so računale na širše zanimanje — tudi v dnevni publicistiki. Ker je ta del Mahničeve dejavnosti razviden iz bibliografije, se je na tem mestu dovolj omejiti na glavne teme, ki jih je naš jubilar obdeloval: simbol »rože mogote«, Župančič kot prevajalec, Župančičevo sodelovanje pri Slovenski matici, Župančič in Bela krajina (z od-

mevi izseljevanja), Župančič in osvobodilni boj, Župančičevo delo za gledališče, pesnikov odnos do Kreka, Aškerca, Louisa Adamiča (z razlago eseja o slovenstvu in o njegovih odmenih), Župančič in Verlaine itd. V teh študijah in orisih je videti Mahničovo sistematično graditev obsežne monografije, kakršno je slovenska kultura velikemu pesniku še posebej dolžna: upošteva, da je Vidmarjeva znamenita knjiga bolj kot kaj drugega esejistične narave in glede na to, da so Župančiču posvetili monografijo še za življenja Francozi (Tesièere) in Italijani (Cronia).

Čeprav se je Jože Mahnič posvečal pretežno moderni in literaturi dvajsetega stoletja, ni prezreti njegovih prispevkov k posamičnim temam od Vodnika dalje (Zapis o Vršacu V. Vodnika). Posegel je mimogrede v Prešernov kompleks (Domača pokrajina in govorica pri Prešernu), rad je pisal o Mencingerju, ki ga šteje med rojake iz Bohinja, priložnostno tudi o Levstiku, Gregorčiču, Tavčarju (Zgradba in slog Visoške kronike), Prijatelju, Ketteju in še o kom. Objavil je vrsto neznanih dokumentov, tako nazadnje npr. Cankarjev sonetni venec itd. Svojemu nekdanjemu učitelju slovenščine Ivanu Preglju se je v spominskih dneh oddolžil z ureditvijo zbornika pri Slovenski matici in z lastnim prispevkom o Plebanusu Joannesu. Ni se izogibal danes dokaj nepriljubljeni recenzentski službi, med drugim je ocenil Marje Boršnikove monografijo o Tavčarjevem zgodnjem ustvarjanju in nazadnje Franceta Bernika Tipologijo Cankarjeve proze. Kot kritični spremljevalec sočasne književne ustvarjalnosti je napisal več ocen, naj omenimo vsaj iz zgodnjega obdobja ocene Kraigherjevega Cankarja, Kocbekove Listine, Pahorjevih Nomadov brez oaze in Javorškovega meditativnega eseja Kako je mogoče. Ob tem je Mahnič kot pazljivi kronist — največkrat ob živiljenjskih obletnicah ali v obliki nekrologa — pisal o vidnih osebah znanstvene slavistike: o Mariji Boršnikovi, o Antonu Slodnjaku, o Francetu Koblarju, o Francetu Vodniku in o Francetu Dobrovoljcu (če omenimo samo starejše).

Posebej z literarno teorijo se Joža Mahnič ni veliko ukvarjal. Izhajal je iz osnovnega spoznanja, da je treba najprej poznati dejstva in stvari književnosti in da je le na obvladanju snovi in na doživljanju vrednot mogoče graditi dalje. Ni se zadovoljeval s samimi estetskimi (oblikovnimi) kriteriji vrednotenja, marveč je tem enakopravno pridruževal spoznavnomiselne, etične in družbenokritične. Njegov vrednotenjski red je posebej razviden iz ocene Pirjevčevega kapitalnega dela Ivan Cankar in evropska literatura (1964). Ta ocena ni bila lahko delo, zlasti če upoštevamo njen čas, ki je hlastno sprejemal najrazličnejše literarnoznanstvene inovacije. Mahničev stik s Pirjevčevno knjigo je hote ali nehotе pomenil soočanje dveh metod. Mahnič je pokazal v tem soočanju jasnost stališča in moč stroge stvarnosti. Odlično je razložil, kaj je Pirjec prinesel o cankaroslovju novega in dal temu polno priznanje, na drugi strani pa je z enako poštenostjo in nezakritostjo presojal, v čem je Pirjevčeva monografija pomanjkljiva in v čem so njegove postavke sporne in nesprejemljive. Pri tem so upoštevanja vredni Mahničevi pomisleki, npr. v zvezi z Emersonom, da je njegov »spiritualizem panteistično pobarvan, medtem ko je Cankarju panteizem domala tuj: pojav simboličnih paralelizmov je v obravnavani dobi splošen in ga ne kaže vezati le na oba filozofa (tj. na Maeterlincka in Emersona), v še večji meri velja to za dualistično pojmovanje ljubezni«. Prav tako so upravičene Mahničeve pripombe k Pirjevčevemu zanemarjanju družbenokritične razsežnosti v obravnavanem Cankarjevem delu

in njegovo zavračanje Pirjevočeve kombinatorike *Mati-Domačija-Bit*.

Mahničovo nadpose obsežno kritiško in uredniško delo bi zaslužilo podrobnejši prikaz. Bibliografija (na koncu številke) priča, da je njegov tematski razpon mnogo širši in prostranejši, kot je to med nami splošno znano. Na tem mestu se moramo zadovoljiti, da vsaj omenimo njegove uredniške priprave oziroma študijske obravnave v knjižnih izdajah del: F. Koblar, *Moj obračun*; O. Župančič, *Čez plan*; St. Kosovel, *Zrcala*; S. Kosovel, *Otrok s sončnico*; A. Slodnjak, *Pohojeni obraz*; J. Kopitar v *Vukovem letu*; B. Pahor, *novele Varno naročje* (poleg že navedenih).

Mahniča so življenjske okolnosti dolga leta pripenjale na pouk v srednji šoli in na delo z gimnazijci. Kljub mnogemu eksperimentiranju v organizaciji šolstva Mahnič dela v šoli ni pojmoval kot neljubo tlako, marveč je vanj onasal ljubezen do predmeta. Da je temu tako, pričajo njegovi pedagoški zapisi, ki so objavljeni največ na straneh Jezika in slovestva, kateremu je bil v prvih letih metodološki urednik. Pri tem kaže opozoriti na njegove članke o slovestvenem pouku v nižji in višji srednji šoli, o pouku svetovne književnosti in o domačem branju, o šolskem filmu, o literarnih izletih itd. Še enega literarnopopularizatorskega dela, ki mu je profesor Mahnič posvečal veliko skrb in ki pomeni njegov pomembni delovni uspeh, ne kaže prezreti: to je opremljanje spominskih sob in razstave na splošno. Z njegovim imenom je združena ureditev prostorov v Župančičevi hiši na Vinici in nazadnje prenos inventarja dveh Župančičevih sob iz pesnikovega nekdanjega stanovanja in namestitve pohištva in knjižnice v adaptiranih prostorih mestnega muzeja. Ob Župančiču se je Mahnič zaposlil še z ureditvijo Koblarjeve sobe v Železnikih in enako dveh sob v Vodnikovi domačiji v Zgornji Šiški (izbira gradiva in ureditev vitrin). Sploh je Joža Mahnič kot ravnatelj Slovenske knjižnice (štiri leta pred iztekom službe) utrdil tudi v tej ustanovi razstavno dejavnost.

Prehojena pot Jože Mahniča nam kaže moža, ki je vseskozi ostajal človeško pokončen in iskren, v nastopih umerjen in nevsiljiv, v delu stvarjen in zanesljiv, požrtvovalno se podrejajoč skupnim slavističnim in splošnokulturnim ciljem. Brez želje po zunanjem blestenju in sprotih priznanjih je opravil spoštovanja vredno delo. Dolg in dolžnost naše slavistične skupnosti je, da mu zaželimo še mnogo uspešnih let in izpolnitve zastavljenih načrtov.

Stefan Barbarič
Slovanska knjižnica v Ljubljani